

УДК 331.108.3–054.72(437)«1918/1939»

В. У. Коваль

Беларускі дзяржаўны тэхналагічны ўніверсітэт

**РОЛЯ СТУДЭНЦКІХ І ПРАФЕСІЙНЫХ АРГАНІЗАЦЫЙ
У ПРАЦЭСЕ САЦЫЛЬНА-ПСІХАЛАГІЧНАЙ АДАПТАЦЫІ
БЕЛАРУСКІХ ЭМІГРАНТАЎ У ЧЭХАСЛАВАКІІ (1918–1939 ГГ.)**

Артыкул даследуе ролю і ўплыў беларускіх студэнцкіх і прафесійных арганізацый на працэс сацыяльна-псіхалагічнай адаптацыі эмігрантаў у Чэхаславакіі з 1918 па 1939 гг. У даследаванні прадстаўлены асноўныя кірункі дзейнасці беларускіх студэнцкіх арганізацый і псіхалагічныя аспекты адаптацыйных працэсаў моладзі. Аўтар лічыць, што прафесійная дзейнасць беларускіх эмігрантаў была важным фактарам іх адаптацыі да новых умоў жыцця.

У артыкуле разглядаецца працэс развіцця нацыянальнай ідэнтычнасці беларусаў замежжа ў міжваенны перыяд. У даследаванні аналізуюцца палітычныя, адукацыйныя, прафесійныя і культурныя ўзаемасувязі паміж беларускімі і ўкраінскімі эмігрантамі. Асаблівая ўвага надаецца вывучэнню наступстваў культурнага шоку і акультурацыйнага стрэсу эмігрантаў ва ўмовах прымаючага грамадства. У артыкуле падкрэсліваецца кансалідуючая роля эмігранцкіх арганізацый, а таксама іх уплыў на развіццё палітычнага, эканамічнага, культурнага, адукацыйнага, нацыянальнага жыцця беларускай дыяспары ў Чэхаславакіі.

Ключавыя словы: беларуская эміграцыя, Чэхаславакія, дыяспара, псіхалагічная адаптацыя, сацыяльная адаптацыя, студэнцкая арганізацыя, прафесійная арганізацыя, нацыянальная ідэнтычнасць.

V. U. Koval

Belarusian State Technological University

**THE ROLE OF THE STUDENT'S AND PROFESSIONAL ORGANIZATIONS
IN THE SOCIAL AND PSYCHOLOGICAL ADAPTATION
OF THE BELARUSIAN EMIGRANTS IN CZECHOSLOVAKIA (1918–1939)**

The article describes the role and influence of the Belarusian student's and professional organizations during the social and psychological adaptation of emigrants in Czechoslovakia from 1918 till 1939 years. It describes the activities of the Belarusian student's organizations and psychological aspects of the adaptation process of youth. The author believes that the professional activity of the Belarusian emigrants was the important factor for their adaptation to the new conditions of the life.

The article touches upon the process of development of the national identity among Belarusians abroad during the inter-war period. The political, education, professional and cultural ties between Ukrainian and Belarusian emigrants are analyzed in the research. The focus is made on the analysis of the cultural shock and acculturative stress of emigrants in the conditions of the host society. It describes the consolidating role of the emigratory organization, as well as their influence on the development of the political, economic, cultural, educational and national life of the Belarusian diaspora in Czechoslovakia.

Key words: Belarusian emigration, Czechoslovakia, diaspora, psychological adaptation, social adaptation, student's organization, professional organization, national identity.

Уводзіны. Гісторыя развіцця беларускай дыяспары ў Чэхаславакіі ў апошні час пачынае даследавацца больш актыўна і падрабязна. Асаблівасцю тэмы з'яўляецца шырокая крыніцазнаўчая база з ліку архіўных дакументаў, якія захоўваюцца ў архівах Чэхіі, Украіны, Беларусі і Расіі. Разнастайныя беларускія эмігранцкія палітычныя арганізацыі, навучальныя ўстановы, грамадскія аб'яднанні, культурныя цэнтры, гурткі, музеі, самадзейныя калектывы пакінулі значную дакументальную спадчыну, што патрабуе грунтоўнага аналізу пры вывучэнні дзейнасці дыяспары.

Асноўная частка. Развіццё беларускай эміграцыі ў Чэхаславакіі было звязана з этапамі правядзення «рускай акцыі», якая распачалася ў 1921 г. Акцыя ўяўляла сабой праграму падтрымкі эмігрантаў з тэрыторыі былой Расійскай імперыі, накіраваную на развіццё культурнага, адукацыйнага і навуковага патэнцыялу эміграцыі. У асяродку замежжа існавала перакананасць, што «руская акцыя» рэалізуецца ўрадам Чэхаславакіі за кошт расійскага золата, якое ў выніку грамадзянскай вайны ў Расіі засталася ў чэхаў. Безумоўна, праграма мела не толькі сацыяльна-культурныя, але і палітычныя мэты.

Механізмы легалізацыі і прававой адаптацыі для членаў беларускай, ўкраінскай і рускай дыяспар былі падобнымі, што аб'ядноўвала асоб розных нацый. Урад Чэхаславакіі дакладна адсочваў кантынгент эмігрантаў, кантраляваў іх дзейнасць, перыядычна праводзіў улік замежнікаў і ажыццяўляў дапамогу асобным групам. «Руская акцыя» актыўна праводзілася ў 1920-я гг., аднак ў 1930-х гг. праграму паступова згарнулі па прычыне адсутнасці фінансавання і развіцця афіцыйных чэшска-савецкіх адносін.

Важнай праблемай для даследавання нацыянальнай дыяспары з'яўляецца пытанне этнічнай ідэнтычнасці яе прадстаўнікоў, бо ў афіцыйных дакументах далёка не ўсе эмігранты пазначалі сябе беларусамі. Фармальна асноўная частка беларускай эміграцыйнай хвалі ў міжваенны перыяд мела польскія дакументы Другой Рэчы Паспалітай, што ўскладняе працэс гістарычнага даследавання. Псіхалагічная катэгорыя «этнічная ідэнтычнасць» мае асаблівае значэнне ў аналізе адаптацыйных працэсаў. Этнічная самаідэнтыфікацыя давала магчымасць эмігрантам усведамляць сваю прыналежнасць да пэўнай этнічнай супольнасці, рабіць ацэнку нацыянальнай дыяспары, развіваць супрацоўніцтва з метраполіяй, праяўляць свае этнічныя пачуцці, якія за мяжой адрозніваліся глыбокімі эмацыйнымі перажываннямі.

Спецыялісты лічаць этнічную ідэнтычнасць састаўной часткай сацыяльнай ідэнтычнасці асобы. Этнічныя псіхолагі падкрэсліваюць, што адаптацыя эмігранта да прымаючага грамадства звычайна адбываецца ва ўмовах «культурнага шоку». Тэрмін «культурны шок» у навуковы зварот быў уведзены К. Обергам, які лічыў, што ўваходжанне эмігранта ў новую культуру можа прывесці да дэзарыентацыі індывіда [1, с. 30]. Асобам прасцей справіцца з праявамі і наступствамі «культурнага шоку» ў выпадку, калі іх нацыянальная дыяспара з першых дзён пачынае ім аказваць падтрымку, уключае ў арганізацыйную працу, дапамагае легалізацыі ў дзяржаве-рэцыпіенце, стымулюе матэрыяльна. Палітыка міжваеннай Чэхаславакіі ў пытаннях эміграцыі абапіралася на ўмовы правядзення «рускай акцыі», таму дзяржаўная падтрымка для эмігрантаў была накіраваная на навуковыя кадры, творчую інтэлігенцыю і студэнцкую моладзь з тэрыторыі былой Расійскай імперыі.

Адаптацыя эмігрантаў – гэта працяглы і шматаспектны працэс. Праблемная адаптацыя асобы выяўляецца ў глыбокім перажыванні страты сацыяльнага асяродка, вострага адчування пачуцця адчужанасці, немагчымасці эфектыўна ўзаемадзейнічаць у іншакультурным соцыуме. У ходзе кантактаў з тытульнай нацыяй у эмігрантаў фарміруецца міжкультурная каму-

нікацыйная кампетэнтнасць. Адметнасць чэшскага грамадства была ў пазітыўным стаўленні да эмігрантаў славянскага паходжання, праявах талерантнасці, што можна патлумачыць гістарычна сфарміраванымі ўзаемасувязямі.

Гісторыя дыяспар непасрэдна залежыць ад актыўнасці яе членаў. У міжваенны перыяд у Чэхаславакіі праходзілі першыя стадыі фарміравання беларускай дыяспары, асобы аб'ядноўваліся з мэтай выжывання на чужыне, фарміравалася абшчына-анклаў. Важнай характарыстыкай сфарміраванай дыяспары з'яўляюцца яе арганізацыі, якія ажыццяўлялі сацыяльную падтрымку эмігрантам і забяспечвалі псіхалагічны камфорт. Складана вызначыць колькасць студэнтаў у Чэхаславакіі, бо дакладнай статыстыкі няма. На падставе матэрыялаў прэсы і ўспамінаў эмігрантаў магчыма выказаць меркаванне, што ў міжваенны перыяд там набывала адукацыю прыблізна 800 беларускіх студэнтаў.

Беларускай студэнцкай моладдзю ў Чэхаславакіі былі створаны асобныя арганізацыі: Аб'яднанне беларускага паступовага студэнцтва, Беларуская студэнцкая арганізацыя ў Празе, Аб'яднанне беларускіх студэнцкіх арганізацый, Арганізацыя беларускіх студэнтаў-марксістаў у Празе, Саюз студэнтаў-грамадзян БССР. Беларускія студэнты таксама прымалі актыўны ўдзел у рабоце Беларускага (Крывіцкага) культурнага таварыства імя Ф. Скарыны ў Празе, Беларускай Грамады, Беларускай Рады ў Празе, таварыстваў «Адзінства рускай культуры» і «Незалежнасць».

Для даследавання адаптацыйных працэсаў эмігрантаў неабходна разумець, што ў любы перыяд эміграцыя для канкрэтнага чалавека будзе звязаная з комплексам сацыяльна-псіхалагічных праблем. Асобы з высокім узроўнем адаптыўнасці хутчэй і прасцей спраўляюцца з цяжкасцямі, іх камунікацыйныя здольнасці дапамагаюць пераадоляваць моўны бар'ер, прымаць іншыя каштоўнасці грамадства. Неабходна падкрэсліць, што лінгвістычны фактар з'яўляецца адным з асноўных у працэсе сацыяльна-псіхалагічнай адаптацыі. Сацыяльная ізаляцыя эмігранта можа быць звязаная з невалоданнем мовай прымаючага грамадства, што стварае дадатковыя праблемы ў перыяд першапачатковай адаптацыі. Нацыянальныя грамадскія арганізацыі дапамагаюць эмігрантам развіваць сацыяльныя сувязі.

У міжваеннай Чэхаславакіі дзейнічалі беларускія палітычныя партыі, працавалі нацыянальныя студэнцкія аб'яднанні, творчыя гурткі, культурныя таварыствы, прафесійныя арганізацыі і навуковыя цэнтры. Члены беларускіх аб'яднанняў і суполак сустракаліся на з'ездах і вечарынах, дзе таксама маглі атрымаць сацыяльную падтрымку, пэўную параду ў юры-

дывчых пытаннях ці падказку ў нормах паводзін дамінуючага этнасу. Адметнасцю камунікацый ў асяродку дыяспары была родная мова, таму пры актыўным удзеле ў жыцці эміграцыі і запатрабаванасці асобы ў арганізацыйнай рабоце асобам было прасцей справіцца са складанасцямі адаптацыі. На думку П. Бёрка, «размаўляць на той жа мове ці дыялекце, што і акружаючыя цябе людзі, – просты і эфектыўны спосаб праявіць салідарнасць; размаўляць на іншай мове ці дыялекце – такі ж эфектыўны спосаб супрацьпаставіць сябе іншым асобам ці групам» [2, с. 67]. Лінгвісты падкрэсліваюць, што замежная мова ад эмігрантаў патрабавала дадатковых намаганняў, што часта прыводзіла да перагрузкі, нервовага перанапружання. Арганізацыі дыяспары ў псіхалагічным плане дапамагалі пераадольваць адаптацыйны стрэс, родная мова здымала напружанне, а грамадская актыўнасць суполак спрыяла развіццю нацыянальнай самабытнасці і фарміраванню нацыянальнай самаідэнтычнасці.

Сваёй актыўнай і пасяховай працай у Празе вызначылася Аб'яднанне беларускіх студэнцкіх арганізацый. Статут АБСА быў зацверджаны чэшскімі ўладамі ў 1926 г., па якім выканаўчым органам быў Прэзыдыум (складаўся з 5 чалавек), арганізацыя мела 3 аддзелы: міжнародных адносін, прэсавы і гаспадарчы [3]. Адметнасцю АБСА для беларускай дыяспары было тое, што аб'яднанне стала вольным сябрам Міжнароднай студэнцкай канфедэрацыі (Confédération Internationale des Étudiants – С.І.Е.) ў 1926 г. [4], што значна павышала яе статус у асяродку эміграцыі. Аб'яднанне мела свае суполкі ў Рыме, Падэбрадах, Братыславе, Брно і іншых гарадах, развівала шырокія кантакты са студэнтамі ЗША, Францыі, Германіі, Латвіі, Літвы.

Беларускамоўная віленская прэса шырока асвятляла той факт, што Аб'яднанне беларускіх студэнцкіх арганізацый афіцыйна стала членам С.І.Е. Нягледзячы на матэрыяльныя цяжкасці беларускай эміграцыі, арганізацыя адпраўляла сваіх прадстаўнікоў на кангрэсы С.І.Е., дзе беларусы выступалі з дакладамі. Пры даследаванні перыядычных выданняў міжваеннага перыяду ў якасці гістарычных крыніц можна знайсці інфармацыю пра найбольш яркавыя выступы беларускіх студэнтаў у рамках дзейнасці канфедэрацыі. Напрыклад, на старонках газеты «Беларуская крыніца» было адзначана, што беларускія і ўкраінскія студэнты выступілі з дакладамі ў славянскай камісіі С.І.Е. 24 жніўня 1928 г. у Парыжы [5], ўзняўшы вострыя палітычныя і эканамічныя пытанні нацыянальнага развіцця.

З моманту афіцыйнага членства ў С.І.Е. аб'яднанне пачалі ўключачь у разнастайныя міжнародныя праекты. Былі прапановы ажыц-

цявіць абмен студэнтамі, аднак ідэя не была рэалізаваная. Актыўна праводзіўся абмен падручнікамі і перыядычнымі выданнямі. Цікавым кірункам супрацоўніцтва стала арганізацыя платных экскурсій для беларускіх студэнтаў, геаграфія якіх была дастаткова шырокай. На старонках газеты «Сялянская ніва» засталася інфармацыя пра навіны АБСА: «У сучасны момант аддзел вядзе перапіску з III камісіяй СІЕ аб студэнцкіх экскурсіях, якія ладзіць вышэй-памянутая камісія. Экскурсіі маюць адбыцца ў Атэны (Грэцыя), да Паўночнае і Паўднёвае Афрыкі (паасобна), Паўночнае Амэрыкі, Жэнэвы (Швайцарыя) і нарэшце іх канфэрэнцыя СІЕ ў Рыме» [6]. Складана ацаніць рэалізацыю амбіцыйных праектаў вандровак, бо для даследавання не хапае інфармацыі. Падобныя платныя экскурсіі былі занадта дарагімі для беларускіх студэнтаў, аднак прапановы прыняць удзел у падарожжах пакідалі надзею і давалі каштоўны вопыт супрацоўніцтва на міжнародным узроўні.

АБСА было членам Міжнароднай студэнцкай канфедэрацыі да 1938 г. Абапіраючыся на юрыдычны бок, польскія прадстаўнікі дамагліся выключэння арганізацый беларусаў і украінцаў з С.І.Е., што выклікала шчырае абурэнне эмігрантаў, а перыядычныя выданні адразу адрэагавалі вострай крытыкай.

Кансалідацыйнай беларускага студэнцтва ў Чэхаславакіі актыўна займалася Беларуская Рада ў Празе. Асноўныя мэты Рады былі акрэсленыя ў яе статуте. Арганізацыя павінна была займацца культурнай і выдавецкай дзейнасцю, весці ўлік беларускіх эмігрантаў, накіроўваць матэрыяльную дапамогу, якую афіцыйна ажыццяўляла беларускаму студэнцтву чэшская ўлада [7]. Дзейнасць Беларускай Рады ў Празе дакладна рэгламентавалася заканадаўствам краіны. Асноўнымі кіруючымі органамі Рады былі Прэзыдыум і Рэвізійная камісія. Рада надавала пытанню матэрыяльнай падтрымкі беларускай студэнцкай моладзі ў Чэхаславакіі першаснае значэнне, аднак рэалізацыя дапамогі ажыццяўлялася ў залежнасці ад сродкаў, якія паступалі нерэгулярна. Напрыклад, у пратаколе № 3 сходу Прэзыдыума Беларускай Рады ад 11 лістапада 1923 г. пазначалася, што Рада будзе аказваць матэрыяльную дапамогу беларускім студэнтам, якія не атрымалі стыпендыю, у памеры 3 чэшскія кроны ў дзень (планавалася выдаваць грошы на 2 дні наперад) [8]. Пратаколы сведчаць, што пэўны час падобная матэрыяльная падтрымка была, рэалізоўваліся мерапрыемствы па ўліку студэнтаў, якія жылі ў вялікай нястачы і мелі патрэбу ў дапамозе. Сход Прэзыдыума рэгулярна разглядаў заявы студэнтаў з просьбамі аб фінансавай падтрымцы, па магчымасці іх здавальняў. Кіраўніцтву Беларускай Рады ў Празе хутка стала

зразумела, што немагчыма дапамагчы ўсім, рэсурс абмежаваны, менавіта таму ўмовы дапамогі пачалі мяняцца. Грошы беларускім студэнтам сталі даваць у якасці пазыкі, якую патрэбна было вяртаць са стыпендыі.

Значны ўплыў на развіццё студэнцкага руху замежжа аказаў Чэшска-ўкраінскі камітэт дапамогі ўкраінскім і беларускім студэнтам у г. Прага, які дзейнічаў з 1921 па 1929 гг. У Цэнтральным дзяржаўным архіве вышэйшых органаў улады і кіравання Украіны захоўваюцца дакументы камітэта, якія ілюструюць розныя кірункі дапамогі моладзі. Неабходна падкрэсліць, што нават у Статуце арганізацыі пазначалася, што камітэт планаваў ажыццяўляць не толькі матэрыяльную, але і маральную падтрымку ўкраінцам і беларусам у Чэхаславакіі [9]. Шматлікія дакументы архіўнага фонду сведчаць, што арганізацыя ўважліва адсочвала паспяховасць студэнтаў, стымулявала выдатнікаў, павышала матывацыю моладзі ў працэсе навучання, члены камітэта аказвалі сацыяльную падтрымку студэнтам у выпадку неабходнасці. Камітэт накіроўваў стыпендыі, прадукты, вопратку не толькі студэнтам, але і гімназістам, слухачам прафесійных курсаў з ліку эмігрантаў. У 1931 г. адбыліся рэарганізацыі, у выніку якіх быў створаны Дапамогавы фонд украінскага і беларускага студэнцтва ў Празе. Фонд меў абмежаваныя магчымасці, яго матэрыяльная падтрымка была нязначная, у асноўным з сум дабрачынных ахвяраванняў.

Беларускае (Крывіцкае) культурнае таварыства імя Ф. Скарыны было створана беларускімі эмігрантамі ў 1926 г. у Празе (каля 50 студэнтаў 5 чэрвеня 1926 г. сталі яго арганізатарамі) [10]. Друкаваным органам Беларускага культурнага таварыства імя Ф. Скарыны быў часопіс пад назвай «Іскры Скарыны». Перыядычнае выданне ўздымала пытанні беларускага студэнцтва, пісала пра матэрыяльныя цяжкасці і неэфектыўнасць дапамогі, якую намагаліся арганізаваць фонды і камітэты. Газета «Кур'ер Віленскі» (№ 218 ад 02.08.1935) давала дакладную характарыстыку выданню «Іскры Скарыны»: «Гэты часопіс прадстаўляе агляд жыцця беларускай моладзі ў эміграцыі» [11]. Неабходна падкрэсліць, што «Іскры Скарыны» рыхтаваў да друку малады і дынамічны калектыў, ідэі якога падабаліся чытачам з ліку беларускіх студэнтаў. Часопіс выдаваўся з 1931 па 1935 гг. у Празе. Супрацоўнікамі выдання былі Т. Грыб, В. Захарка, актыўна кантактаваў з рэдакцыяй В. Русак [12]. У Нацыянальным архіве Рэспублікі Беларусь захавалася карэспандэнцыя і матэрыялы часопіса (асобныя артыкулы, лісты ў рэдакцыю, адрасы і г. д.). Пра папулярнасць часопіса ў асяродку замежжа

сведчыць ліст з Нью-Йорксай публічнай бібліятэкі ад 14 кастрычніка 1937 г. з просьбай даслаць нумары часопіса «Іскры Скарыны» ў сховішча ЗША для камплектавання фондаў замежных перыядычных выданняў [13]. У лісце падкрэслівалася, што бібліятэка мела багатую калекцыю прэсы, бо шматлікія выданні з розных краін свету дасылалі туды свае нумары ў якасці падарункаў. У афіцыйным звароце з Нью-Йорксай установы пазначалася, што бібліятэка мае пяты нумар часопіса «Іскры Скарыны» за май 1935 г., аднак для камплектавання калекцыі прэсы ўзнікла патрэба атрымаць усе папярэднія нумары, у лісце была сфармуляваная ветлівая просьба дасылаць выданне ў ЗША рэгулярна. Нягледзячы на зварот амерыканскіх бібліятэкараў, «Іскры Скарыны» ў 1937 г. ужо не выходзілі, таму ў эмігрантаў не было магчымасці ў поўнай ступені задаволіць просьбу.

Прэса беларускай дыяспары дапамагала асобам спраўляцца з праявамі акультурацыйнага стрэсу і цяжкасцямі адаптацыі. Важнымі выданнямі для беларускай моладзі ў Чэхаславакіі таксама былі часопісы «Беларускі студэнт», «Перавясла», «Прамень», «Наш Прамень», «Новы Прамень». Газеты і часопісы на роднай мове спрыялі развіццю камунікацыйных сувязей моладзі, стымулявалі развіццё нацыянальнай ідэі, аказвалі ўплыў на фарміраванне вобразу Радзімы ў асяродку замежжа.

Значная частка беларускіх студэнтаў у Чэхаславакіі набывала тэхнічную спецыяльнасць, з якой эмігрантам было прасцей пачынаць сваю прафесійную дзейнасць у іншакультурным асяродку нават без дасканалы вядання чэшскай мовы. Сярод беларусаў замежжа былі хімікі-тэхнолагі, інжынеры лесагаспадарчай справы, інжынеры-гідратэхнікі, інжынеры-эканамісты і г. д. Тэхнічную беларускую інтэлігенцыю рыхтавала Пражская палітэхніка, Карлаў універсітэт, Украінскі тэхнікагаспадарчы інстытут. Беларускімі спецыялістамі ў Чэхаславакіі былі створаны асобныя прафесійныя арганізацыі: Украінска-беларуская суполка студэнтаў-аграномаў, Грамада ўкраінскіх і беларускіх студэнтаў лясной інжынерыі ў Празе, Цэнтральнае бюро працы ўкраінскай і беларускай акадэмічнай эміграцыі ў Чэхіі [14, с. 79–85]. Назвы арганізацый сведчаць, што беларускія студэнты актыўна супрацоўнічалі з украінскай моладдзю, аднак для грунтоўнага аналізу дзейнасці не хапае матэрыялаў. Цэнтральнае бюро працы лічыла сваёй асноўнай мэтай знаходзіць працоўныя месцы для беларускіх і ўкраінскіх эмігрантаў, якія ўжо атрымалі свае дыпламы. У бюро ўваходзілі асобныя студэнцкія арганізацыі. Пра дзейнасць Грамады ўкраін-

скіх і беларускіх студэнтаў лясной інжынеры ў Празе падрабязную інфармацыю знайсці складана. На дакументах украінскай эміграцыі засталася выява пячаткі арганізацыі, дзе сімвалічна пазначана поўная назва грамады на чэшскай, беларускай і ўкраінскай мовах.

Кансалідацыя прадстаўнікоў дыяспар у міжваенны перыяд нярэдка адбывалася на аснове агульных інтарэсаў і прафесійных ведаў. Ствараліся аб'яднанні асоб адной нацыянальнасці з пэўнымі захапленнямі ці агульнай прафесійнай дзейнасцю. Беларусы замежжа імкнуліся далучыцца да падобных арганізацый, добра разумеючы саму тэндэнцыю іх стварэння і развіцця. Прыкладам для беларускіх эмігрантаў былі аб'яднанні больш колькасных і дынамічных дыяспар, значная ўвага надавалася дзейнасці ўкраінцаў замежжа. Украінская эміграцыя вылучалася шырокім спектрам прафесійных суполак і аб'яднанняў. Актыўна развівалася ў Празе Украінскае гісторыка-філалагічнае таварыства, дзейнічала Суполка ўкраінскіх урачоў у Чэхіі, грамадскія акцыі і вечарыны праводзіла Украінскае юрыдычнае таварыства, актыўнай выдавецкай дзейнасцю займалася Украінскае педагагічнае таварыства, тэхнічную інтэлігенцыю аб'ядноўваў Саюз арганізацый інжынераў-украінцаў і г. д.

Мэты і задачы прафесійных суполак і аб'яднанняў дакладна акрэсліваў іх статут. У Чэхаславакіі арганізацыі эмігрантаў падлягалі абавязковай рэгістрацыі, пералік дакументаў і працэдура рэгістрацыі рэгламентавалася заканадаўствам краіны. Напрыклад, у статуте Украінскага педагагічнага таварыства, якое ўзначальваў таленавіты вучоны і педагог Ст. Сыраполка, падкрэслівалася, што арганізацыя непалітычная, ставіць сабе за мэту ладзіць кніжныя выставы педагагічнай літаратуры, займацца выдавецкай дзейнасцю, праводзіць педагагічныя конкурсы і з'езды [15]. На падставе матэрыялаў архіва горада Прагі можна зрабіць выснову, што Украінскае педагагічнае таварыства дакладна прытрымлівалася акрэсленых кірункаў працы.

Станоўчы вопыт дзейнасці прафесійных суполак і таварыстваў іншых дыяспар стымуляваў беларускую грамаду ў Чэхаславакіі. У 1927 г. узнікла ідэя арганізаваць Беларускаю Пчалярскую Суполку ў Празе, якая б магла прадстаўляць інтарэсы пчаляроў-беларусаў [16]. На думку арганізатараў, суполка павінна была ладзіць выставы, займацца абменам вопытам і спе-

цыяльнай літаратурай, прадаваць вуллі, воск і мёд. Ідэя стварыць беларускую прафесійную суполку пачала гучаць напярэдадні адкрыцця выставы пчалярскай вытворчасці. У чэрвені 1927 г. у Празе праводзіўся 3-езд славянскіх пчаляроў, у рамках якога працавала выстава вуллёў, літаратуры па пчалаводству, быў арганізаваны продаж мёду [17]. Беларускія эмігранты планавалі афіцыйна прымаць удзел у мерапрыемстве пад кіраўніцтвам спецыяльна створанай арганізацыі – Пчалярскага гуртка у Празе. Менавіта афіцыйнае прадстаўніцтва давала дазвол на продаж уласнай прадукцыі ў рамках буйной выставы.

Беларусы замежжа лічылі традыцыі пчалярства сваёй нацыянальнай адметнасцю. Пасля Першай сусветнай вайны ўзнікла неабходнасць аднавіць вытворчасць пчалярства, а рост попыту на мёд стымуляваў працэс аднаўлення. Для беларускіх эмігрантаў стварэнне пчалярскай суполкі і ўдзел у камерцыйнай выставе давалі магчымасць атрымаць легальны заробак. Індывідуальная адаптацыя асоб праходзіць значна прасцей у выпадку рэгулярных заробкаў, аднак праблема фінансавай нестабільнасці і пабытовай неўладкаванасці ў асяродку беларусаў Чэхаславакіі стаяла востра, часам нават крытычна.

Заклучэнне. Такім чынам, студэнцкія і прафесійныя аб'яднанні беларускай эміграцыі спрыялі сацыяльна-псіхалагічнай адаптацыі ў іншакультурным асяродку, на мерапрыемствах і нарадах збіраліся людзі з аднолькавымі праблемамі, там можна было атрымаць сацыяльную падтрымку ці параду, пераадольваючы наступствы «культурнага шоку». Беларускія арганізацыі аказвалі матэрыяльную і маральную дапамогу эмігрантам, спрыялі кансалідацыі дыяспары, аказвалі ўплыў на фарміраванне нацыянальнай самаідэнтычнасці і самабытнасці ў асяродку замежжа.

Развіццё эмігранцкіх арганізацый у міжваеннай Чэхаславакіі адбывалася ў рамках праграмы «руская акцыя», па якой чэшскі ўрад кантраляваў і падтрымліваў суполкі і аб'яднанні эмігрантаў. Беларускія эмігранты імкнуліся супрацоўнічаць з іншымі дыяспарамі, развівалі міжнародныя сувязі, прадстаўлялі свае палітычныя перакананні на міжнародным узроўні. Асобы, якія праяўлялі сваю грамадскую пазіцыю і актыўнасць, прасцей спраўляліся з цяжкасцямі працяглага і шматаспектнага працэсу сацыяльна-псіхалагічнай адаптацыі.

Літаратура

1. Крупник Е. П. Национальное самосознание. Введение в проблему. М.: Моск. психолого-социальный ин-т, 2006. 144 с.
2. Ковалев М. В. «Чешский язык для меня труден...». Русская эмиграция в чешском лингвистическом пространстве в 1920–1930-е годы // На рубеже культур: Русская эмиграция в межвоенной Чехословакии: сб. ст. М.: Ин-т славяноведения РАН, 2012. С. 67–77.

3. Прэзыдыум. 3 жыцця студэнтаў // Сялянская ніва. 1927. № 31. С. 3.
4. НАРБ. Фонд 459. Воп. 1. Спр. 5. Арк. 3.
5. S-g. List z Francyi // Bielaruskaja Krynica. 1928. № 45. S. 1.
6. Прэзыдыум АБСА. Аддзел міжнародных зносін АБСА // Сялянская ніва. 1927. № 33. С. 3.
7. НАРБ. Фонд 571. Воп. 1. Спр. 1. Арк. 1.
8. НАРБ. Фонд 571. Воп. 1. Спр. 2. Арк. 6.
9. Цэнтральны дзяржаўны архіў вышэйшых органаў улады і кіравання Украіны (ЦДАВО Украіны). Фонд 3920. Воп. 1. Спр. 1. Арк. 15.
10. А. А. Krywickaje (Bielaruskaje) Kulturnaje Tawarystwa D-ra Franciska Skaryny // Krynica. 1926. № 28. S. 7.
11. НАРБ. Фонд 567. Воп. 1. Спр. 26. Арк. 5.
12. НАРБ. Фонд 459. Воп. 1. Спр. 1. Арк. 53 зв.
13. НАРБ. Фонд 567. Воп. 1. Спр. 26. Арк. 9.
14. Наріжний С. Українська еміграція. Культурна праця української еміграції між двома світовими війнами: репринтне видання. Львів; Кент; Острог: Наукове товариство ім. Шевченка у Львові, 2008. 482 с.
15. Archiv hlavního města Prahy (Архіў горада Прагі). Fond Solkový katastr (Фонд Федэральны кадастр). Спр. IX/0714. Ukrajinský pedagogický spolek (Украінскае педагагічнае таварыства).
16. Пчалаяр. Беларускія пчалаяры! // Сялянская ніва. 1927. № 23. С. 4.
17. Выстаўка пчалаярскіх вытворак // Сялянская ніва. 1927. № 23. С. 3.

References

1. Krupnik E. P. *Natsional'noye samosoznaniye. Vvedeniye v problemu* [National consciousness. Introduction to a problem]. Moscow, Moskovskiy psihologo-sotsialniy institut Publ., 2006. 144 p.
2. Kovalov M. V. "Czech is a difficult for me..." The Russian emigration in the Czech linguistic space in 1920–1930. *Na rubezhe kultur: Russkaya emigratsiya v mezhoennoy Chechoslovakii* [At a boundary of cultures: The Russian emigration in interwar Czechoslovakia]. Moscow, In-t slavyanovedeniya RAN Publ., 2012, pp. 67–77 (In Russian).
3. Presidium. From the life of students. *Syalyanskaya niva* [Rural Field], 1927, no. 31, p. 3 (In Belarusian).
4. NARB. Fund 459. I. 1. F. 5. L. 3.
5. The letter from France. *Belaruskaya krynitsa* [Belarusian Source], 1926, no. 3, p. 8 (In Belarusian).
6. Presidium ABCA. The department of the international relations. *Syalyanskaya niva* [Rural Field], 1927, no. 33, p. 3 (In Belarusian).
7. NARB. Fund 571. I. 1. F. 1. L. 1.
8. NARB. Fund 571. I. 1. F. 2. L. 6.
9. Central State Archive of Supreme Governments and Administrations Ukraine. Fund 3920. I. 1.F. 1. L. 15.
10. Kryvitska (Belarusian) Cultural Association named by doctor F. Skoriny. *Krynitsa* [Source], 1926, no. 28, p. 7 (In Belarusian).
11. NARB. Fund 567. I. 1. F. 26. L. 5.
12. NARB. Fund 459. I. 1. F. 1. L. 53.
13. NARB. Fund 567. I. 1. F. 26. L. 9.
14. Narizhny S. *Ukrayinska emigratsiya. Kulturna pratsya ukrayinskoyi emigratsiyi mizh dvoma svitovimi viynami: reprintne vidannya* [Ukrainian emigration. Cultural work of the Ukrainian emigration between two World wars: reprint edition]. Lviv; Kent; Ostrog, Naukove tovaristvo im. Shevchenka u Lvovi Publ., 2008. 482 p.
15. Prague City Archives. Fund Federal inventory. F. IX/0714. Ukrainian pedagogical society.
16. Beekeeper. Belarusian beekeepers. *Syalyanskaya niva* [Rural Field], 1927, no. 23, p. 4 (In Belarusian).
17. Exhibition of the beekeeping production. *Syalyanskaya niva* [Rural Field], 1927, no. 23, p. 3 (In Belarusian).

Інфармацыя пра аўтара

Коваль Вольга Уладзіміраўна – кандыдат гістарычных навук, старшы выкладчык кафедры гісторыі Беларусі і паліталогіі. Беларускі дзяржаўны тэхналагічны ўніверсітэт (220006, г. Мінск, вул. Свядлова, 13а, Рэспубліка Беларусь). E-mail: sunny_san@rambler.ru

Information about the author

Koval Volha Uladzimirauna – PhD (History), Senior Lecturer, the Department of History of Belarus and Political Science. Belarusian State Technological University (13a, Sverdlova str., Minsk, Republic of Belarus). E-mail: sunny_san@rambler.ru

Паступіў 10.09.2018